

пах
й
ка
ў-
най
ці
ле-
ва-
а
ко-
ра-
ба-
а
на-
лі-
ма-
ме.
ам
ьні
цы-
п-
а-
та
на-
і
е-
іс-
ыс-
е-
о-
а-
а
д-
ці-
ва-
іх
ць
о-
ці
о
а

І ўсё-ж такі для кааперацыі яшчэ ёсць іншае неаглядаемае поле чынасці, — аб'яднанне дробных уласнікаў і спажывцоў вёскі ў вялікія гаспадарчыя арганізацыі. Гэтым яна стварае непадзельнае грамадзкае дабро, якое зьяўляецца, як і мясцовыя прадпрыемствы, адным з элементаў будучага сацыялістычнага грамадзянства. Іна, нарэшце, як і работніцкія арганізацыі, сацыялізуе свядомасць працоўных, і, у сваіх унутраных суадносінах, стварае прамысловую дэмакратыю — узор будучага сацыялістычнага ладу.

Кааперацыя — не сацыялізм, як не зьяўляецца вычэрпуюча сацыялістычным і работніцкі рух, бо за сацыялізм у сучасны момэнт, ідзе барацьба на ўсіх пляцоўках сучаснага ладу, ва ўсіх яго палітычных, эканамічных і сацыяльных праявах. Але кааперацыя зьяўляецца адным з поўнапраўных удзельнікаў руху працуючых. І ёй належыць асобная, праўда, мірная, але даволі шырокая і пачэсная роля.

а.

.....

НАЦЫІ, ЯК ПРАДМЕТ НАВУКОВАГА Вывучэння.

што гэта значыць — навуковае вывучэнне нацыі?

Гэта азначае, што мы хочам пазнаць навуковую праўду аб нацыі, хочам выкрыць і выявіць усе тая ўласцівасці і асаблівасці, якія ў сукупнасці ствараюць сваеасаблівы прадмет нашага пазнання — нацыю. Пры гэтым трэба прызнацца, што мы, бязумоўна, хочам навуковую праўду выкарыстаць для нашых практычных мэтаў: мы хочам выкрыць і выявіць тая сілы, якія спрычыняюцца да ўзніку нацыянальна-вызвольных рухаў, дзеля таго, каб у выніку навуковага ведання іх мець змогу правідлова вызначыць шляхі і спосабы рэалізацыі гэтых рухаў.

Навука і жыццё, тэорыя і практыка не зьяўляюцца для нас нейкімі паралілежнасцямі, але злучаюцца ў адну пазнавальную суцэльнасць: ведаць, каб дзейнічаць.

Але што значыць навуковая праўда? дзе і як маем шукаць навуковую праўду аб нацыі?

У нашым шуканні праўды выходзімо з першапачатковага ведання: з пазнання рэчаў, прадметаў, з ведання фактаў сапраўднасці. нават і найбольш абстрактныя паняцці, якія ўзнікаюць у нашай свядомасці, мы зводзім на першапачатковае веданне рэчаў.

З гісторыі асабных галін людскога ведання мы чэрпаем перасвядчанне, што навука вырастае з практычнага ведання, а практычнае веданне з досьведу. Досьвед аснова навуковае праўды.

З досьведу мы пазнаем і сваю нацыянальную прыналежнасць. Калі я кажу "я — беларус", дык гэтым скажам я

вняўляю пэўную суму жыцьцёвага досьведу. І нешта перажыў, адчуў, перадумаў і ўсьвядоміў, каб змог, урэшце, сказаць "я - беларус". Гэтае "нешта" мною перажытае і ўсьвядомленае навучыла мяне адрозьніваць сябе ад іншых ад палякаў, або, скажам ад рускіх - ды прылучыць сябе да беларусаў. На ўласным досьведзе я навучыўся быць беларусам. Цяпер я ведаю сваю нацыянальную прыналежнасьць, але раней, калі быў яшчэ малым хлапчуком, гэтага ня ведаў, бо ніхто мяне гэтаму не навучыў, не перадаваў мне свайго ўласнага, або чужога жыцьцёвага досьведу ў азначаньні нацыянальнае прыналежнасьці. Мае веданьне вынікае з майго досьведу. Ведаю, бо пазнаў і ўсьвядоміў сябе, бо пазнаў і ўсьвядоміў праявы акружаючага сьвету, бо ўсьвядоміў свой жыцьцёвы досьвед. Гэтае свае веданьне я перадаю іншым: другому, трэцяму, дзесятаму, а той кожны ізноў іншаму. Так у сапраўднасьці ўзьнікае і нашае веданьне аб нацыянальнай прыналежнасьці: з свайго ўласнага або з чужога досьведу.

З досьведу мы навучаемся пазнаваць і сваю асабістасьць. Напа я - гэта наш усьвядомлены досьвед. З досьведу і на досьведзе мы пазнаем нацыю. Дзеля гэтага нацыя ня ёсьць нешта надпачуцьцёвае, містычнае: нацыя ёсьць рэальнасьць.

што ёсьць нацыя? Перш за ўсё гэта ёсьць слова. Як і кожнае слова, гэта ёсьць гукавы выраз пэўнага псыхічнага стану. Гэта ёсьць выраз нейкага ўражаньня, адчуваньня, перажываньня, суджаньня, або, інакш кажучы, гэта ёсьць выраз пэўнага стану сьведомасьці. Мы ўсьвядомляем, што нешта існуе і гэтае нешта азначаем словам нацыя. У кожным выпадку, калі мы кажам аб стане сьведомасьці, дык заўсёды маем на ўвазе тое, што ўсьвядомляем, зьмест сьведомасьці; мы заўсёды ўсьвядомляем нешта канкрэтна-рэальнае. ня іначай адбываецца і ў тым выпадку, калі мы кажам аб нацыянальнай сьведомасьці: усьвядомляем канкрэтна-рэчаістае зьявішча. навучаньне аб канкрэтным зьмесце людзкой сьведомасьці выключае супярэчнасьці паміж асабістасьцю і акружачым асяродзьдзем, паміж суб'ектыўзмам і аб'ектыўзмам, бо нічога няма ў сьведомасьці індывідуума, чаго-о ня было ў акружачым яго асяродзьдзі.

Узьнікае пытаньне. калі і дзе мы сустракаемся з тым зьявішчам, якое называем словам нацыя?

Лічы ў раньня дзіцячыя гады мы сустракаемся з гэтай моваю, калі наша родная маці, схіліўшы над калыскаю шэпча нам словы ласкі, навучае казаць першыя словы, - мама, тата. Сустракаемся з песняй-калыханкай, з казкай-апавяданьнем пра дзіўны сьвет расьлін, жывелы і людзей. А падростаемо, навучаемся хадзіць і гаварыць, - увахо - дзімо ў кола сямейных і радзінных узаемаадносін, уваходзімо ў кола ўзаемаадносін акружачага нас асяродзьдзя.

Перед нами адчыняецца новы сьвет розных рэчаў і зьянаў. Прагавіта ўспрымаемо ўсе праявы жыцьця: усё нас дзі-віць і цікавіць, усё мы хочам ведаць. Мы ўважліва ўзіраем на жыцьцё і дзейнасьць нашых бацькоў і вучыця-лёў. Пазнаем іх звычаі і абычаі, іх досьвед, іх жыцьцё-вую мудрасьць, пазнаем іх радасьці і гора-цярпеньні, іх лад і склад жыцьця, — іх жыцьцёвы стыль. Мы навучаемся адрозьніваць прыгожае ад брыдкага, ведаць дабро і зло-тое, што нам прыемнае, карыснае ў жыцьці, і тое, што няпрыемнае, шкоднае, што перашкаджае ў нашай дзейнасьці.

Жыцьцёвы стыль |культурны профіль| таго асяродзьдзя ў якім мы радзіліся, узрасьлі, — гэта ёсьць і наш жы-цьцёвы стыль, гэта ёсьць нашае "я".

Мы любім, што навучаемся любіць у дзяцінстве, і не-навідзім, што зьневажае нашы пачуцьці.

Мы любім нашу мову, нашыя песьні; казкі, звычаі, наш лад і склад жыцьця, — жыцьцёвы стыль, — бо гэта мы, гэта нашае я. І усё, што зьневажае, што паганіць нашае я, мы ненавідзім, пагарджаем.

Любоў і ненавісьць зьяўляюцца галоўнымі чыннікамі паступоўваньня ў дні нашай моладасьці.

Мы дасягаем сталага веку, набываем значны досьвед з свайго асабістага жыцьця, значна пашыраецца кола наша-га веданьня. Мы пазнаем шэрокі сьвет, ня толькі нашу родную вёску, мястэчка, ці места, — пазнаем наш край, — нівы, лясы, сенажаці, рэчкі й вазеры; пазнаем яго міну-ўшчыну — тва зьмены, якія адбыліся ў цягу стагодзьдзяў пад уплывам прыроды і рукі чалавека. Сустрэкаем з лю-дзьмі, якіх ніколі ў сваім жыцьці ня бачылі, але якія аднолькава з намі гавораць, аднолькавыя песьні пяюць, што тва самыя-ж у іх звычаі, той самы лад і склад жыць-ця. Яны таксама любяць і ненавідзяць, як і мы. Узьні-кае ўражаньне, што гэтыя людзі — нашыя людзі, нібы-то блізкая радня. Паміж намі ўстанаўляюцца сяброўскія суа-дносіны, адчуваемо ўзаемную сымпатыю і спогад. Асаблі-ва яскрава гэта выяўляецца, калі мы апыняемся ў незнаё-мым для нас асяродзьдзі, дзе іншая мова, песьні, звычаі дзе іншы тэмп і характар жыцьця.

З досьведу мы навучаемся ведаць, што ўзаемная падо-бнасьць між людзьмі выклікае пачуцьцё свойскасці і ўза-емнае справядлівасьці; і наадварот, — узаемная адрозна-сьць выклікае пачуцьцё адчужасьці, узаемнае падазрона-сьці і варожасьці. Таму узьнікаюць і азначаньні: свой і чужы. Гэтыя азначаньні — свой і чужы — ужываюцца ня толькі ў адношаньні да людзей, якіх пазнаем пры спатка-ньні, але і ў адношаньні да нашых продкаў, да гістарыч-нае мінуўшчыны; таксама і ў адношаньні да прыроднага краявіду.

Пасваячанасьць або адчужанасьць вызначаюць шляхі і спосабы міжлюдзкіх узаемаадносін — да сябе, ці-то ад сябе. Людзі, якія маюць пачуцьцё сваяцтва, выступаюць у адношаньні да іншых людзей узгоднена, адной грамадою

паміж імі адбываюцца адлучэнні і асабнасны, у кожнага ёсць і імкненні да гэтага. Аднак імкненні да злучэнняў адбываюцца ня толькі дзеля падобнасці, але і дзеля ўзаемнае карысці; паміж сваімі людзьмі існуе ўзаемная зацікаўленасць: у бядзе свой свайму хутчэй дапаможа, чымся чужому. З гэтаў вынікае супольная радасць і гора, супольны лад і склад жыцця — жыццёвы стыль. Большая ці меншая грамада людзей, якія маюць супольны лад і склад жыцця, ёсць каляктыў, жывая каляктыўная асабістасць. Грамада — адзін вялікі чалавек. Гэта каляктыўная асабістасць — грамада — завецца народам.

Агульная ведама, што людзі, якія маюць супольную жыццёвую зацікаўленасць, уваходзяць паміж сабою ў сталыя стыкі і ўва ўзаемаадношанні. Гэта асабліва яскрава выяўляецца ў часы якой-небудзь небяспекі, калі навісае чорная здань пагрозы супольнай зацікаўленасці. Узнікае трывалая сувязь узаемачынасці, калі паступоўна нёне адных знаходзіцца ў функцыянальнай залежнасці ад паступоўвання іншых. Ствараюцца першыя падваліны самаарганізацыі: узгодненая дзейнасць усіх на карысць усіх.

Супольная жыццёвая зацікаўленасць зьяўляецца галоўным чыннікам усупольнення. Гэта ёсць магутная сіла, якая народ ператварае ў арганізаванае супольства. Але кожная арганізацыя — наўмысная і ўсвядомленая мэтазгодная дзейнасць. Мэта вызначае і спосаб дзейнасці. Усвядомленне ўсенароднай жыццёвай зацікаўленасці — гаспадарчых, культурных і палітычных падвалін існавання народнага супольства, стаўляючыя мэту яго будучыні — азначае ўзнік нацыянальнай сьведомасці.

Арганізаваны і сябе ведамы народ ёсць нацыя.

Праблема нацыі — гэта ёсць праблема арганізацыі. Калі існуе ўсенародная арганізацыя, дык існуе і нацыя, а няма ўсенароднай арганізацыі, дык няма і нацыі.

Але хто стварае ўсенародную арганізацыю, хто творыць нацыю?

Каб адказаць на гэтыя пытанні, трэ мець на ўвазе рознасць па няцц: у народ і нацыя. Рознасць гэта палягае ў тым, што народ ёсць этнічнае зьявішча, этнос, што родзіцца і памірае, род-на-род, а нацыя — супольнае зьявішча, што творыцца і занікае. Народ — прыроднае грамадства, а нацыя — культурнае супольства. У жыцці народа пераважае інстыктыўная чыннасць, а ў жыцці нацыі — наўмысная і ўсвядомленая дзейнасць.

Мы кажам: народ ператвараецца ў нацыю. Але хто творыць нацыю: безназоўныя грамады, ці сябе пэўныя адзінкі? Нацыю твораць усе тыя актыўныя і сябе ведамыя адзінкі, што сьвядома прыймаюць чынны ўдзел у агульным працесе ўсенароднага усупольнення. У аднолькавай меры твораць нацыю сяляне, работнікі, інтэлігэнцыя, калі яны сьвядо-

ма выступаюць у ролі інжынераў суспольнага будаўніцтва, ствараюць культурныя, гаспадарчыя і палітычныя арганізацыі. Хай сабе кожны цярэбіць сваю дзялянку, хай вольна працуе ў якой сабе хоча арганізацыі, але ўсе павінны мець адну супольную мэту, якая, нібы закон прыроды, вызначае шляхі і спосабы іх дзейнасці. Мэта гэта — самастойнае існаванне таго народнага суспольства, членамі якога яны з'яўляюцца.

можа быць вагromністае мноства розных спосабаў самаарганізацыі, розных формаў арганізацыі, — гэта залежыць ад сацыяльнае структуры таго ці іншага народу. Але ёсць адна ўніверсальная форма арганізацыі, якая найбольш забяспечывае самастойнае існаванне суспольства; гэта ўсеагульная форма арганізацыі — дзяржава.

дзяржава ёсць няўхільная форма арганізацыі кожнага суспольства. Толькі праз самастойную дзяржаву суспольства дасягае ўзвышша свае культурнае, гаспадарчае і палітычнае самаарганізацыі; толькі праз самастойную дзяржаву народ-суспольства абяртаецца ў нацыю і здабывае сабе роўнапраўнае месца ў сыстэме міжнародных узаемаадношанняў.

нацыя і дзяржава ёсць неразлучныя па няцці. Як нельга ўявіць рэч без яе вонкавай формы, гэтак і нацыю без яе дзяржавы. Кожная нацыя мае быць дзяржавай, а кожная дзяржава нацыянальнаю. У гэтым сэнсе маем разумець і прызнанне права нацыяў на вольнае самаазначэнне. Паслядоўнае і бескампрамісое здзейсненне права нацыяў на вольнае самаазначэнне — гэта стварэнне самастойных нацыянальных дзяржаваў.

няма ніякага сумніву, што з правядзеннем у жыццё азначанага пастуляту, няўхільна павінны знікнуць шмат нацыянальныя дзяржавы. Перад апошнімі паўстаюць дзве дылемы, два гістарычна-нямінуючыя шляхі, — або ператварыцца ў вольны саюз вольных народаў, або — знікнуць з гістарычнае сцэны. У гэтым кірунку і разьвіваецца працэс гістарычнага поступу. Народ, які імкнецца да свае волі і дзяржаўнае самастойнасці, раней ці пазней дасягае свае мэты: будзе вольным і дзяржаўна самастойным народам. А дзяржаўны народ — нацыянальнае суспольства, нацыя.

Узьнікае пытанне: калі дзяржава ёсць няўхільнай формай арганізацыі нацыянальнага суспольства, дык як магчыма існаванне недзяржаўных нацый? Ці можна ўважаць за нацыю той народ, які ня мае свай самастойнай дзяржавы? У чым, уласна, палягае крытэрыі азначэння нацыі?

Адзіным пэўным крытэрыем для азначэння нацыі з'яўляецца сьведчасць народных мас у патрэбнасці стварэння самастойнае дзяржавы, што, у свой чарод, з'яў-

ляецца канкрэтным выяўленьнем хі.ьцёвай зацікаўленасці народнага арганізму. Толькі той народ можна ўважаць за нацыю, які ўжо мае, або імкнецца мець, сваю дзяржаву. Народ, які яшчэ ня мае жаданьняў мець сваю дзяржаўную арганізацыю, ня ёсьць нацыяй.

Сьведамасьць патрэбнасці ў стварэньні самастойнае дзяржавы, як і кожны стан сьведамасьці індывідууму або калектыву, выяўляецца ў дзейнасці. Дзяржаўныя нацыі імкнуцца ўтрымаць і замацаваць самастойную дзяржаву, а нацыі недзяржаўныя — стварыць сваю самастойную дзяржаву. Розьніца палягае ня ў большай ці меншай нацыянальнай сьведамасьці, а ў арганізаванасці і тэхнічнай магчымасьці рэалізацыі аднае і тае-ж самай мэты — мець самастойную дзяржаву.

З гэтага ясна, што ня гэтулькі сапраўднасьць, як уява зьяўляецца рухаючай сілаю нацыянальна-вызвольных рухаў, уява аб вольнай і самастойнай дзяржаве. Гэту ўяву нашае ўяўленьне ўзьнікае з рэальнасці, сапраўднасьці. І чым бліжэйшая ёсьць гэтая сапраўднасьць, тым сьвятлейшая, праманісьцейшая наша ўява-імкненьні!

....

І так: што пазнаем, калі вывучым нацыю?

Мы пазнаем вельмі складаную сувязь міжлюдзкіх узаемаадносін — ад сябе і да сябе; пазнаем арганізацыю і самаарганізацыю народу, або, інакш кажучы, — пазнаем сацыял-тэхніку.

Дзеля гэтага, хто хоча ведаць што ёсьць нацыя, павінен навучыцца спасьцерагаць праявы жыцьця акружаючага нас асяродзьдзя, у першую чаргу, — навучыцца бачыць тыя ценькія сацыяльна-псыхічныя нілі, якія зьвязваюць народ у адно суцэльна-арганізаванае грамадзянства, — сусольства.

І ў імглістым узвышшы фантастычных лягуленьняў трэба шукаць нацыю, а ў рэальных міжлюдзкіх узаемаадносін — у арганізацыі і самаарганізацыі народнага калектыву!

...

1.1.

ШІХА У ПОРЦЕ...

Глуміцеся,
ліпеў ля параходу,
ў Аргентыну плыві жывы тавар.
Цёплы вецер, з роднай стараны, з усходу,
раз апошні залаваў ім рукі, твар...
"Алеба! хлеба зарабіць кавалак" —
кожны думаў, і глядзеў у даль:
як нёс сіні-весе, вал за валам,
як нёс мора думак, мора хваль...

А імгла

спусь ідася над морам,